

Siirtolaisuusinstituutin esihistoriaa

Altti Majava

Suomalaisuuden Liiton saatua Wihurin Rahastolta apurahan Ruotsiin-muuton selvittämistä varten liiton pääsihteeri Hannes Kemppainen otti minuun yhteyttä syyskuussa 1969. Hän tiedusteli, olisinko halukas tekemään tuon selvityksen. Olin lähdössä pariaksi kuukaudeksi tutkimustyöhön Göteborgin yliopiston väestötieteen laitokselle. Kemppaisen tarjoama tehtävä sopi hyvin sivutyökseeni, varsinkin kun laitoksessa olivat käytettävissä siihen tarvittavat tilastotiedot.

Sattumoisin samoihin aikoihin (1.10.1969) otettiin käyttöön pohjoismainen muuttokirjajärjestelmä. Se teki Suomessakin mahdolliseksi ryhtyä tilastoimaan valtaosan maasta- ja maahanmuuttoista. Vuonna 1952 muodostettu Pohjoismaiden passiyhdistys oli näet pudottanut pohjan aikaisemmalta, passihakemuksiin perustuneelta maastamuuttojen tilastoinnilta.

Menomatalla pysähdyn pariaksi päiväksi Tukholmaan, jossa sain hyödyllistä aineistoa. Tutustuin samalla Tilastollisella päätoimistolla työskentelevään Sven Alur Reinansiin, joka siitä pitäen lähetti vuosien ajan tuoreimmat Ruotsin maahan- ja maastamuuttotilastot heti niiden valmistuttua. Göteborgissa kirjoitin 20-sivuisen selvityksen Suomen ja Ruotsin välisestä muuttoliikkeestä sekä Ruotsissa asuvista suomalaisista tilastojen valossa. Suomalaisuuden Liitto monisti ne pohja-aineistoksi Kunnallisopistossa 20.11.1969 järjestämälleen seminaarille.

Seminaarissa ehdotettiin toimikuntaa laatimaan laaja tutkimusohjelma siirtolaisuusongelmien kartoittamiseksi. Liiton puheenjohtaja Kauko

Sipponen ryhtyi valtioneuvoston kanslian kansliapäällikkönä tarmokkaasti ajamaan asiaa. Seminaarissa nimetty valmisteluryhmä kokoontui vuoden 1970 alkupuolella muutamia kertoja, kunnes valtioneuvoston kanslia virallisti sen 8.4.1970 nimellä siirtolaisuustutkimusten ohjelmointitoimikunta. Sitä varten sain puolipäivätoimen valtioneuvoston kansliasta sekä toimikunnan sihteerin Iris Niemen kanssa työskentelytilat Väestöliitosta.

Sven Reinans lähetti minulle maaliskuussa 1970 ennakkotiedot Ruotsin maahan- ja maastamuuttoista vuonna 1969. Niiden mukaan Suomesta muuttaneita oli tullut sinne niin paljon, että Suomen väkiluvun oli täytynyt vähetä. Tuo tieto tuli kolme päivää ennen eduskuntavaaleja. Kertoessani siitä Sipposelle hän pyysi, etten tiedottaisi asiasta mitään ennen vaalihuoneistojen sulkemista. Kun kesken vaalivalvojaisia minua haastateltiin asiasta 16.3.1970 tv-uutisissa, maastamuutto-ongelman vakavuus sai heti laajasti huomiota.

Ohjelmointitoimikunnan jäsenet olivat poikkeuksellisen ahkeria, kunkin laatiessa muistioita omalta erikoisalaltaan kokonaisehdotuksen muotoilemista varten. Kolmivuotiseksi kaavailtu ohjelma (Komiteanmietintö 1970: B 112) valmistui vuodenvaihteessa 1970/71, ja se lähetettiin oitis laajalle lausuntokierrokselle. Useimmissa lausunnoissa puollettiin ehdotetun tutkimusohjelman toteuttamista, joskin eräs taho paljoksui yli 1,3 miljoonaksi markaksi arvioituja kustannuksia, koska ne olisivat suuremmat kuin ko. laitoksen omat tutkimusmenot.

Vastuu siirtolaisuustutkimusten toimeenpanosta uskottiin 1.3.1970 toimintansa aloittaneelle työvoimaministeriölle. Ministeriölle myönnettiin valtion vuoden 1972 tulo- ja menoarviossa 200 000 markan määräraha sekä vuosiksi 1973–75 kullekin 400 000 markkaa. Muutama pienehkö tutkimus

Kirjoittaja FL, dosentti Altti Majava toimi työministeriössä suunnittelutoimiston päällikkönä. Hän on ollut Siirtolaisuusinstituutin valtuuskunnan pitkäaikainen jäsen.

käynnistettiin jo 1971 muilla tutkimusmäärärahoilla. Eräs niistä johti toimenpiteisiin jo ennen tutkimusten valmistumista: Kouluhallituksen kanssa kouluille tehty kysely paljasti, että monilla paluumuuttajalapsilla oli erityisiä oppimisongelmia. Kouluhallitus hankki pikaisesti budjettirahoitusta heille annettavaan tukiovetukseen.

Työvoimaministeriö asetti tutkimusohjelmaa hallinnoimaan johtamani siirtolaisuustutkimusten koordinoitiryhmän, jonka jäsenet Kari Hietala ja Markku Tapio tekivät lisäksi taloustieteellisiä siirtolaisuustutkimuksia. Ryhmä lähetti useille yliopistoille ja tutkimuslaitoksille kyselyn niiden valmiudesta suorittaa ohjelmassa hahmoteltuja tutkimuksia. Kiinnostuneille laitoksille myönnettiin kullekin pieni määräraha valittuja aiheita koskevien, tarkempien tutkimussuunnitelmien tekemiseksi. Tämän kilpailutuksen perusteella tehtiin varsinaiset tutkimussopimukset.

Turkulaistutkijat saivat jo vuonna 1972 vahvan jalansijan näiden tutkimusten suorittamisessa: kolme tutkijaa Turun yliopistosta ja kaksi Åbo Akademiä. Valtaosa työvoimaministeriön käynnistämistä tutkimuksista liittyi suomalaisten Ruotsiin-muuttoon, paluumuuttoon tai ruotsinsuomalaisiin. Tutkimusohjelmaa sovellettiin kuitenkin sen verran joustavasti, että mukaan otettiin erityistapauksissa joitakin alkuperäiseen ohjelmaan sisällyttämättömiä aiheita, kun siihen ilmeni painavia perusteita. Niinpä kun Australiassa väitellyt Olavi Koivukangas ehdotti tutkimusta suomalaisten sodanjälkeisestä Australian-siirtolaisuudesta, siihen myönnettiin osarahoitusta siirtolaisuustutkimusmäärärahoista. Luontevaa oli, että hänen tutkimusraporttinsa ilmestyi Siirtolaisuusinstituutin julkaisusarjan ensimmäisenä teoksena.

Tutkimusohjelman eräs erikoisuus olivat vuosittain järjestetyt 3–4 tutkijaseminaaria. Niistä merkittävin oli Siikarannassa 3.–5.1.1973 järjestetty pohjoismainen siirtolaisuustutkijoiden seminaari. Siellä nousi esiin tarve tallentaa eri tahoilla tuotettavia siirtolaisuusaineistoja yhteen dokumentaatiokeskukseen mm. tulevaisuudessa tehtävien tutkimusten helpottamiseksi. Seminaariin osallistuneet tur-

kulaistutkijat ryhtyivät Koivukankaan johdolla kohta oma-aloitteisesti kehittämään suunnitelmaa tuollaisen keskuksen perustamiseksi Turkuun. Heidän laatimansa muistio herätti kannustavaa keskustelua Turussa 4.–5.6.1973 pidetyssä siirtolaisuustutkijoiden seminaarissa. Turun yliopiston piirissä laadittu yksityiskohtaisempi muistio luovutettiin opetusministeri Marjatta Väänänselle 19.6.1973.

Osastopäällikkö Kalervo Siikalan johdolla käytiin opetusministeriössä 17.7.1973 neuvottelu, jossa Kari Hietalan kanssa edustin työvoimaministeriötä. Siinä mukana ollut hankkeen puuhamies Olavi Koivukangas sai tehtäväkseen valmistella toimeksiannon instituuttia suunnittelevalle toimikunnalle. Hän teki kuitenkin niin perusteellista työtä, että opetusministeriössä katsottiin vuodenvaihteessa 1973/74, että hänen tekemänsä selvitys oli sellaisenaan riittävä instituutin perustamiseksi. Samalla opetusministeriö kehotti perustamaan erityisen säätiön instituutin taustayhteisöksi ja ilmoitti myöntävänsä käyttövaroistaan tarkoitukseen 9 000 markkaa. Vuodeksi 1975 luvassa oli valtion budjetissa 75 000 markan määräraha instituutin toimintaan. Suomi-Seura vauhditti sen käynnistämistä 10 000 markalla.

Turussa professori Vilho Niitemaa ja Olavi Koivukangas ryhtyivät vuoden 1974 alussa säätiön perustamistoimiin, mutta oikeusministeriö ei pitänyt kaavailtua peruspääomaa (3 000 markkaa) riittäväenä. Perustajien piiriä oli siis laajennettava, jotta tarvittava 50 000 markan pesämuna saatiin hankittua. Siinä onnistuttiinkin. Työvoimaministeriössä katsottiin, että instituutin ylläpitäminen kuului opetusministeriön tehtäviin, mutta että TvM oli valmis teettämään instituutissa yksittäisiä tutkimuksia, niin kuin sitten tapahtuikin.

Siirtolaisuusinstituutilla on muitakin juuria kuin edellä kerrottu esihistoria. Niistä merkittävin käsittääkseni on ollut Turun yliopiston yleisen historian laitoksella 1950-luvulta lähtien harjoitettu, aiempaa kaukosiirtolaisuutta koskevien tietojen keruu ja tutkimustoiminta. Se osaltaan varmaan ratkaisikin instituutin sijaintikysymyksen.